

РОЗДІЛ 6. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

РОЛЬ РЕФЛЕКСІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВИХОВАТЕЛЯ

THE ROLE OF REFLECTION IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER

У період трансформаційних змін у системі освіти підвищується значення здатності вихователя до усвідомленого саморозвитку, що безпосередньо пов'язано з формуванням рефлексивної культури. Саме рефлексія стає внутрішнім механізмом, який забезпечує професійну гнучкість педагога, його готовність аналізувати власну діяльність, критично оцінювати результати та визначати шляхи їх удосконалення. З огляду на зростаючі вимоги до якості дошкільної освіти та інтеграцію інноваційних технологій у педагогічну практику, цей аспект професійної компетентності набуває особливої значущості.

Метою статті є розкриття ролі професійної рефлексії в розвитку вихователя закладу дошкільної освіти та обґрунтування можливостей її цілеспрямованого формування в процесі фахової підготовки й підвищення кваліфікації. У дослідженні використано методи аналізу й узагальнення наукових джерел, систематизації теоретичних підходів і порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду. Отримані результати свідчать, що професійна рефлексія є визначальним чинником становлення педагогічної майстерності, гарантує спроможність вихователя до інтеграції інноваційних методик та створення сприятливого освітнього середовища для розвитку дітей. Вітчизняні дослідження підтверджують важливість запровадження рефлексивних практик у професійну підготовку та використання індивідуальних технік самоаналізу. Зарубіжні моделі підкреслюють значущість колегіальних форм навчання, супервізії, діалогу та інтеграції рефлексії в освоєння цифрових технологій. Особливо цінними є приклади застосування кейс-методів та заснування професійних спільнот, що формують культуру колективного осмислення досвіду.

Зроблено висновки, що рефлексія є не допоміжним елементом, а стрижневим фактором професійного розвитку вихователя. Вона забезпечує не лише критичне осмислення власної практики, але й створює умови для стійкої мотивації до самовдосконалення та адаптації до освітніх змін. Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання для поліпшення навчальних програм, післядипломної освіти й організації методичної роботи в закладах дошкільної освіти.

Наукова новизна роботи полягає в системному узагальненні підходів до розвитку рефлексивної культури вихователя та у виокремленні перспективних напрямів її інтеграції в освітній процес. Подальші наукові розвідки полягають у проведенні емпіричних досліджень ефективності впровадження різних форм і методів рефлексивної практики, а також у вивченні впливу цифровізації та інновацій на характер рефлексивної діяльності педагогів.

Ключові слова: рефлексія, професійна компетентність, педагогічна майстерність,

інноваційні практики, самоаналіз, професійна культура.

During the period of transformative change in the education system, the importance of educators' capacity for conscious self-development is increasing. This process is directly connected to the formation of reflective culture. Reflection becomes the internal mechanism that ensures professional flexibility, readiness to analyze one's own activities, critically evaluate results, and identify ways to improve them. Given the growing demands for the quality of preschool education and the integration of innovative technologies into pedagogical practice, this aspect of professional competence acquires particular significance.

The purpose of this article is to reveal the role of professional reflection in the development of preschool educators and to substantiate the possibilities for its purposeful formation in the process of professional training and advanced development. The study employed methods of analysis and synthesis of scientific sources, systematization of theoretical approaches, and comparison of domestic and international experience.

The results indicate that professional reflection is a determining factor in the development of pedagogical mastery, ensuring the educator's ability to integrate innovative methodologies and create a supportive educational environment for children's growth. Domestic studies confirm the importance of incorporating reflective practices into professional training and the use of individual techniques of self-analysis. International models highlight the significance of collegial forms of learning, supervision, dialogue, and the integration of reflection into the use of digital technologies. Particularly valuable are examples of employing case methods and establishing professional communities that cultivate a culture of collective reflection on experience.

The study concludes that reflection is not an auxiliary element but a core factor in the professional development of educators. It not only provides critical evaluation of one's own practice but also creates conditions for sustainable motivation toward self-improvement and adaptation to educational change. The practical value of the findings lies in their potential application to the improvement of training programs, postgraduate education, and the organization of methodological work in preschool institutions.

The scientific novelty of the work consists in the systematic generalization of approaches to the development of educators' reflective culture and in identifying promising directions for its integration into the educational process. Future research should focus on conducting empirical studies of the effectiveness of different forms and methods of reflective practice, as well as on exploring the influence of digitalization and innovation on the nature of teachers' reflective activities.

Key words: reflection, professional competence, pedagogical mastery, innovative practices, self-analysis, professional culture.

УДК 373.2.011.3-051:159.955

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.49>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Варяниця Л.О.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Полтава, Україна)

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти України зростає увага до професійної підготовки та розвитку вихователя закладу дошкільної освіти як ключової постаті в становленні особистості дитини. Педагог повинен володіти не лише високим рівнем методичної та педагогічної компетентності, але й постійно саморозвиватися, що передбачає наявність рефлексивної позиції. Саме рефлексія стає тим інструментом, який забезпечує здатність аналізувати власну діяльність, критично оцінювати результати й визначати напрями подальшого професійного зростання.

Наукові дослідження засвідчують, що ефективність педагогічної праці значною мірою залежить від змоги вчителя здійснювати систематичний самоаналіз, осмислювати власні дії та приймати на цій основі виважені рішення [5, с. 33–34; 7, с. 40–41]. Рефлексивна практика допомагає фахівцю усвідомити сильні та слабкі сторони своєї роботи, формує готовність до впровадження інноваційних методик і сприяє професійній автономії. У контексті модернізації дошкільної освіти в Україні це набуває особливої актуальності, адже від рівня рефлексивної культури вихователя залежить якість освітнього процесу та розвиток креативності дітей [3, с. 42–43].

Водночас у науковій літературі наголошено на недостатньому рівні сформованості рефлексивних умінь у значної частини педагогів, що зумовлено як браком методичних інструментів, так і неповною інтеграцією рефлексивних практик у систему професійної підготовки [12, с. 317]. Це створює суперечність між вимогами до вчителя як суб'єкта інноваційної освітньої діяльності та реальною практикою організації його професійного розвитку. Отже, проблема полягає в пошуку ефективних шляхів розвитку рефлексивної культури вихователя, що забезпечить не лише вдосконалення професійної компетентності, а й відповідність сучасним викликам освіти, орієнтованої на індивідуальні потреби дитини та інтеграцію інновацій у дошкільну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику рефлексії та професійного розвитку вихователя активно досліджують у сучасній педагогіці як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, Л. Алексєнко-Лемовська підкреслює значення методичних умов у становленні компетентності вихователя, акцентуючи на інтеграції рефлексивних практик у навчальний процес [1]. І. Апреєва розглядає супервізію та інтервізію як інструменти професійної підтримки вчителів, які стимулюють критичний самоаналіз і підвищують якість педагогічної роботи [2].

У напрямі вивчення інноваційної діяльності Ц. Бай пропонує концепцію розвитку методичної активності вихователя, наголошуючи, що інновації є ефективними лише за умов постійного

самоаналізу та оцінювання результатів [3]. Схожої думки дотримується С. Боярчук, який пов'язує використання інновацій у професійно-мовленнєвій діяльності майбутніх педагогів із формуванням їхньої здатності до рефлексії [4]. В. Іванова та Т. Атрощенко аналізують готовність вихователів до розвитку словесної творчості дітей, звертаючи увагу на роль саморефлексії у створенні сприятливого освітнього середовища [6].

Особливе місце займають роботи, що досліджують психологічні та лінгвістичні аспекти діяльності педагога. Л. Лохвицька, Ю. Кролівець і С. Дем'яненко зазначають, що формування психолінгвістичної готовності майбутніх вихователів потребує розвиненої здатності до самоаналізу та критичного осмислення власних дій [8]. О. Попович у своїх публікаціях зосереджується на професійній компетентності вихователя дітей раннього віку, доводячи, що її розвиток неможливий без постійного рефлексивного супроводу [10]. Філософсько-освітній вимір проблеми представлений у працях С. Шевченка, який розглядає рефлексію як одну з основних характеристик сучасної освіти та засіб її гуманізації [13].

Міжнародний досвід додає цінного контексту. Зокрема, У. Бергмарк (U. Bergmark) висвітлює професійне навчання педагогів як процес, що спирається на колаборативну та рефлексивну діяльність [14]. А. Дінг (A. Ding) зі співавторами акцентують на формуванні цифрової грамотності вихователів, що потребує від них гнучких рефлексивних умінь [15]. Л. Гонсалес-Перес (L. González-Pérez) та М. Рамірес-Монтойя (M. Ramírez-Montoya) у систематичному огляді підкреслюють важливість компонентів освіти 4.0, де рефлексія є ядром вироблення навичок XXI століття [16]. Т. Стюарт (T. Stewart) і Т. Янський (T. Jansky) у своїй праці аналізують роль діалогу та рефлексії в професійному розвитку молодих учителів, доводячи їхню значущість для подолання професійних труднощів [17].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних досліджень, бракує робіт, що безпосередньо поєднують розвиток рефлексивної культури з практикою формування інноваційної компетентності вихователя. Недостатньо також емпіричних публікацій, які б розкривали, як рефлексія впливає на готовність педагога до міждисциплінарної та цифрової взаємодії. Спостерігаються й певні розбіжності: одні вчені наголошують на рефлексії як засобі психологічного захисту фахівця, інші розглядають її передусім як компонент нової освітньої парадигми. Це свідчить про багатовимірність проблеми й необхідність подальшого міждисциплінарного аналізу.

Отже, сучасні наукові підходи підтверджують ключову роль рефлексії в професійному розвитку вихователя. Однак залишаються напрями, що потребують додаткових досліджень: інтеграція

рефлексії в інноваційні освітні технології, вивчення її впливу на адаптацію педагогів до викликів цифровізації та виявлення ефективних практичних моделей її впровадження.

Мета статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз ролі рефлексії в професійному розвитку вихователя закладу дошкільної освіти, а також визначення можливостей її цілеспрямованого формування як складової педагогічної компетентності. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Дослідити сутність поняття «професійна рефлексія» та її значення в структурі професійної діяльності вихователя.

2. Проаналізувати сучасні наукові підходи й практичні моделі розвитку рефлексивних умінь педагога на основі вітчизняних і зарубіжних праць.

3. Виявити перспективні напрями та розробити рекомендації щодо інтеграції рефлексивних практик у систему підготовки та підвищення кваліфікації вихователів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Поняття професійної рефлексії посідає центральне місце в педагогічній теорії та практиці, оскільки відображає здатність вихователя до усвідомленого самоаналізу та самовдосконалення. Як узагальнено в табл. 1, дослідники трактують професійну рефлексію як багатовимірне явище. З одного боку, її розглядають як внутрішній процес співвіднесення власного «Я» з вимогами професії, що дає змогу педагогу оцінити свої можливості та ресурси в контексті професійної активності [5, с. 33–34]. З іншого боку, рефлексію описують як особливу форму мислення та діяльності, пов'язану з продуктивним аналізом власних дій і переживань: фахівці наголошують на усвідомленні вихователем себе як суб'єкта професійної роботи, включно з розумінням того, як його сприймають інші (діти, батьки, колеги), та осмисленні цілей і засобів своєї праці [7, с. 40–41].

Загалом професійну рефлексію можна визначити як психологічний механізм саморозвитку педагога, що забезпечує критичне переосмислення досвіду та коригування професійної поведінки.

Проаналізовані підходи демонструють, що професійну рефлексію вихователя характеризують як невід'ємну частину його фахової майстерності, яка поєднує особистісний, когнітивний і діяльнісний компоненти. Рефлексія – це передусім індивідуальна якість та установка, що спонукає педагога до самоаналізу й критичного ставлення до власної діяльності. Водночас вона є способом мислення, що проявляється у вмінні бачити свою працю збоку, оцінювати її результати та вплив на вихованців. Лише на основі самопізнання, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін та чіткого розуміння мети роботи в педагога формується мотивація до професійного зростання. Отже, рефлексія виконує мотиваційну функцію, запускаючи механізми самовдосконалення.

Також важливо підкреслити роль рефлексії в різних аспектах діяльності вихователя. Зокрема, інтеграція педагогічних інновацій у практику можлива лише за умови їх постійного рефлексивного оцінювання самим фахівцем – нововведення є ефективними, коли вчитель систематично аналізує результати та власні дії [3, с. 43–44; 4, с. 52–53]. Створення творчого розвивального середовища для дітей також пов'язане із саморефлексією вихователя: здатність критично осмислювати свою педагогічну позицію визначає змогу приймати нестандартні рішення для розвитку креативності вихованців [6, с. 110–111]. Для формування психолінгвістичної готовності майбутніх педагогів необхідною є розвинена спроможність до самоаналізу та критичного мислення щодо власних дій.

О. Попович, досліджуючи професійну компетентність вихователів із раннього розвитку дітей, також доводить, що без постійного рефлексивного

Таблиця 1

Ключові підходи до визначення професійної рефлексії та її ролі в діяльності вихователя

Автор, рік	Визначення сутності професійної рефлексії	Значення рефлексії в професійній діяльності вихователя
І. Денищук, 2022	Професійна рефлексія як процес співвіднесення себе та своїх можливостей із вимогами професії та динамічними уявленнями про неї	Допомагає педагогові сформулювати отримані результати діяльності, визначити цілі подальшої роботи, скоригувати й удосконалити свій професійний шлях
Т. Кравчина, 2022	Рефлексія як активний аналіз і осмислення змісту свідомості та діяльності; професійна (упорядкована) рефлексія педагога проявляється в адекватному розумінні ситуації, прогнозуванні змін, виборі оптимальних рішень	Забезпечує розвиток і саморегуляцію педагогічної діяльності: рефлексивно підготовлений учитель виправляє свої дії на етапі планування та реалізації освітнього процесу, підвищуючи його ефективність
С. Шевченко, 2024	Рефлексія як базова характеристика сучасної освіти й мислення педагога; внутрішній механізм, що поєднує знання про себе та розуміння свого сприйняття оточенням	Є необхідною умовою гуманізації освіти та професійного зростання педагога: через рефлексію відбувається усвідомлення власної педагогічної позиції та визначення напрямів самовдосконалення

Джерело: узагальнено авторами на основі [5, с. 33–34; 7, с. 40–41; 13, с. 990–991]

супроводу неможливе повноцінне фахове зростання педагога [10, с. 117–118]. На філософсько-освітньому рівні рефлексію розглядають як визначальний чинник модернізації освіти: її називають однією з пріоритетних характеристик сучасного вчителя, засобом осмислення цінностей освіти та її гуманізації [13, с. 991–992]. Отже, можна констатувати, що професійна рефлексія є фундаментальною умовою фахового розвитку вихователя. Вона забезпечує здатність гнучко реагувати на виклики практики, інтегрувати нові педагогічні ідеї та технології, критично переосмислювати власний досвід і, як наслідок, підвищувати якість освітнього процесу. Без належного рівня рефлексивності неможливо досягти ні високої професійної майстерності, ні справді інноваційного підходу в освіті.

Останніми роками розроблено низку підходів до розвитку рефлексивних умінь педагогів, які можна умовно поділити на вітчизняні (українські) та зарубіжні моделі [9; 11]. У табл. 2 систематизовано ключові підходи та практики, запропоновані дослідниками для формування рефлексивної компетентності вихователів.

В Україні все більшої уваги набувають педагогічні умови та методики, що інтегрують рефлексію в процес професійної підготовки та діяльності вихователя. Зокрема, є потреба в запровадженні рефлексивних практик у програми педагогічних закладів вищої освіти, щоб майбутні вчителі

з перших кроків професійного становлення набували досвіду самоаналізу. Також наголошуємо на вагомості створення систем підтримки рефлексії для практикуючих педагогів через механізми супервізії, наставництва, взаємного коучингу, які вже довели ефективність у підвищенні професійної майстерності вихователів дошкільної освіти. Важливо, що такі форми роботи не лише вирішують конкретні проблеми педагогів, а й розвивають у них навички рефлексивного аналізу, які переносяться на всю подальшу діяльність.

Окремий напрям – індивідуальні рефлексивні техніки, які вчитель може використовувати самостійно. Т. Кравчина акцентує, що формування рефлексивної культури педагогів можливе за умови їх активного залучення до рефлексивної діяльності в освітньому середовищі, наприклад, через ведення рефлексивних щоденників, портфоліо, участь у тренінгах тощо [7, с. 41–42]. Практичні поради для вихователів, запропоновані К. Молодик, містять добірки вправ на усвідомлення власних емоцій, оцінювання досягнень за певний період, визначення зон професійного зростання тощо [9]. Такі завдання спрямовані на вироблення в педагога звички рефлексувати, що зрештою підвищує його стресостійкість і професійну витривалість. Рефлексію розглядають як дієвий інструмент розвитку внутрішньої дисципліни вихователя, особливо в умовах змін та підвищених вимог до професії.

Таблиця 2

Основні підходи та моделі розвитку рефлексивних умінь вихователів

Підхід / модель	Опис
Інтеграція рефлексивних практик у фахову підготовку (формування рефлексивної позиції в освітньому процесі)	Введення до програм підготовки вихователів спеціальних завдань і методик, що спонукають до самоаналізу (рефлексивні запитання, портфоліо, розгляд педагогічних ситуацій). Забезпечує набуття рефлексивного досвіду ще на етапі навчання в закладі вищої освіти, що підвищує рівень професійної компетентності випускників
Супервізія та інтервізія в підвищенні кваліфікації педагогів	Організація регулярних зустрічей педагогів із більш досвідченими колегами (супервізорами) або в малих групах рівних (інтервізія) для обговорення професійних проблем та успіхів. Такі практики створюють середовище довіри й критичного діалогу, стимулюють глибокий самоаналіз і сприяють поліпшенню якості педагогічної роботи
Рефлексивні методики саморозвитку педагога (індивідуальні техніки)	Застосування педагогами власних рефлексивних інструментів у повсякденній діяльності: ведення рефлексивного щоденника, виконання спеціальних вправ із самоусвідомлення, написання есе-рефлексій тощо. Такі методики дають змогу виробити звичку до систематичного самоаналізу й поступово формують рефлексивну культуру особистості педагога
Інтерактивні технології навчання з елементами рефлексії	Використання активних методів (кейс-стаді, рольові ігри, групові дискусії), що спонукають майбутніх вихователів аналізувати педагогічні ситуації, висловлювати власні думки та враховувати досвід колег. Інтерактивне навчання не лише передає знання, але й розвиває навички взаємодії, критичного мислення та рефлексії щодо прийнятих рішень у педагогічному процесі
Колегіальні рефлексивні спільноти (професійні мережі та діалоги)	Створення спільнот практики, семінарів або клубів для вихователів, де вони колективно обговорюють власний досвід, діляться труднощами й досягненнями. Через діалог і рефлексивний обмін знаннями відбувається взаємне навчання: педагоги отримують підтримку та нові ідеї, удосконалюючи рефлексивні вміння в співпраці з колегами
Кейс-орієнтовані тренінги та цифрові модулі (для нових компетентностей)	Впровадження в програми підвищення кваліфікації спеціальних модулів, побудованих на аналізі практичних ситуацій (кейси), зокрема в сфері цифрових технологій та штучного інтелекту. Розгляд реальних кейсів заохочує педагогів до гнучкого рефлексивного мислення та пошуку рішень, збільшуючи їхню готовність інтегрувати інновації

Джерело: узагальнено авторами на основі [1, с. 13–14; 2, с. 395–396; 7, с. 41–42; 9; 11; 15; 17]

Таблиця 3

Перспективні напрями та рекомендації щодо інтеграції рефлексивних практик у систему підготовки й підвищення кваліфікації вихователів

Напрями / рекомендації	Очікуваний ефект
Системне введення рефлексії в програми педагогічної освіти	Розвиток рефлексивних умінь ще до початку професійної діяльності
Інтеграція рефлексії в процес впровадження інновацій та цифрових технологій	Підвищення адаптивності вихователів до освітніх змін
Застосування менторських програм та супервізії на робочому місці	Безперервна підтримка рефлексивної практики на робочому місці
Формування рефлексивної спільноти та культури в закладі	Взаємне навчання та поширення кращих практик серед педагогів
Мотивація педагогів до рефлексії та саморозвитку	Підсилення внутрішньої мотивації та профілактика професійного вигорання

Джерело: авторська розробка

Зарубіжні підходи демонструють важливість інтеграції рефлексії з набуттям нових компетентностей, насамперед цифрових. Сучасні програми підвищення кваліфікації все частіше містять кейс-орієнтовані модулі, у яких учителі розбирають практичні ситуації, пов'язані, наприклад, із впровадженням технологій штучного інтелекту в освіту. Дослідження А. Дінга (A. Ding) та співавторів підтвердило, що такий метод не лише поліпшує рівень цифрової грамотності педагогів, але й потребує від них гнучких рефлексивних умінь, стимулюючи аналіз власних дій у нестандартних ситуаціях [15]. Отже, сучасні моделі розвитку рефлексії характеризуються поєднанням індивідуальної роботи над собою та колективного навчання, традиційних методик (щоденники, супервізії) та інноваційних форматів (кейси, цифрові тренінги). Усі вони мають спільну мету – перетворити рефлексію на природну частину професійної діяльності вихователя, на інструмент щоденного навчання з власного досвіду.

Узагальнення результатів джерельної бази дослідження дає змогу окреслити низку перспективних напрямів удосконалення системи професійного розвитку вихователів за допомогою глибшої інтеграції рефлексивних практик. Табл. 3 містить основні рекомендації для впровадження рефлексії в професійну підготовку та підвищення кваліфікації педагогів (табл. 3).

Ключовою умовою успішної інтеграції рефлексивних практик є системність та всеохопність підходу. По-перше, рефлексія має бути органічно вpleтена у всю вертикаль професійного зростання педагога – від студентської лави до стадії майстерності. Це означає, що в змісті педагогічної освіти необхідно передбачити регулярні рефлексивні завдання та обговорення, щоб подолати дефіцит уваги до рефлексії в традиційній підготовці вихователів [12, с. 317–318]. Аналогічно в системі післядипломної освіти кожен курс підвищення кваліфікації доцільно доповнювати компонентом, що спонукає слухачів осмислювати здобуті знання в контексті власної практики.

По-друге, слід розвивати інфраструктуру підтримки рефлексії на робочому місці. Запровадження наставництва та супервізії в дошкільних закладах створить безпечний простір для молодих вихователів, де вони зможуть учитися на власному досвіді під керівництвом досвідчених колег. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про професійне навчання як безперервний, контекстозумовлений і колективний процес. Як підкреслюють Т. Стюарт (T. Stewart) і Т. Янський (T. Jansky), відкритий діалог і рефлексія в співпраці з менторами допомагають новачкам успішніше долати типові труднощі та швидше переходити на більш високий рівень професійної компетентності [17].

По-третє, інтеграція рефлексії повинна враховувати виклики цифрової доби та інновацій. В умовах стрімкої цифровізації освіти вихователі потребують не лише технічних знань, але й умінь адаптуватися до нових інструментів та критично оцінювати їх значення. Тому рекомендовано поєднувати вивчення цифрових технологій із рефлексивними обговореннями: наприклад, після освоєння нового програмного продукту проаналізувати, як він вплинув на взаємодію з дітьми, які виклики чи можливості появились. Такий підхід узгоджується з глобальними тенденціями розвитку навичок XXI століття. Згідно з результатами систематичних оглядів, рефлексія є ядром концепції «Освіта 4.0», оскільки забезпечує формування гнучкого мислення й здатності до самонавчання в сучасних педагогів [16]. Отже, впровадження рефлексивних практик у програми оволодіння інноваціями робить професійний розвиток вихователів більш ефективним і цілеспрямованим.

Також важливо створити мотиваційне підґрунтя для рефлексивної діяльності. Педагог, який усвідомлює особисту користь від рефлексії, більш схильний практикувати її регулярно. Тому заходи з розвитку рефлексії варто доповнювати елементами особистісного смислотворення – допомагати вихователям визначати власні професійні цілі та цінності. Досвід показує, що рефлексія є дієвим

методом не лише зворотного зв'язку, але й формування внутрішньої стійкості педагога, зняття емоційного напруження та профілактики вигорання [9]. З огляду на зростання вимог до вихователя, така підтримка є особливо актуальною. Якщо в закладі освіти культивується атмосфера, де рефлексія – це звична й цінна практика (як для учнів, так і для вчителів [11]), то педагогічний колектив стає більш згуртованим, відкритим до інновацій та орієнтованим на постійне навчання. Отже, реалізація окреслених рекомендацій сприятиме становленню нового покоління вихователів – професіоналів, здатних через рефлексію безперервно збагачувати свій педагогічний досвід, підвищувати якість освітнього процесу та успішно реагувати на виклики сучасної освіти.

Висновки. Дослідження показало, що в умовах динамічних змін у системі дошкільної освіти особливо важливим є формування здатності вихователя до усвідомленого саморозвитку. Саме рефлексія є механізмом, який поєднує особистісні якості та професійну компетентність педагога, забезпечуючи його готовність до ефективної взаємодії з дітьми, колегами та батьками.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що професійна рефлексія є фундаментом для критичного осмислення досвіду та визначення напрямів удосконалення педагогічної діяльності. Вона допомагає вихователю гнучко реагувати на освітні виклики, поєднувати інноваційні методики із власною практикою та виробляти стійку мотивацію до самовдосконалення. Виявлено, що найбільш дієвими шляхами розвитку рефлексивної культури є інтеграція спеціальних методик у програми професійної підготовки, використання індивідуальних і колективних форм аналізу досвіду, а також створення умов для діалогу та співпраці між педагогами. Це дає змогу не лише поліпшити рівень професійної компетентності, а й сформувати середовище, орієнтоване на безперервне навчання та розвиток.

Практична цінність дослідження полягає в можливості застосування окреслених результатів для вдосконалення програм підготовки та підвищення кваліфікації вихователів. Запропоновані напрями можуть використовуватися в діяльності педагогічних закладів вищої освіти, під час організації курсів післядипломної освіти, у роботі методичних об'єднань і професійних спільнот. Рефлексивні практики здатні стати основою формування культури професійного саморозвитку в закладах дошкільної освіти, що в майбутньому сприятиме підвищенню якості освітнього процесу.

Наукова новизна дослідження окреслена в систематизації сучасних підходів до розуміння ролі рефлексії в професійному становленні вихователя та у виявленні суперечностей, пов'язаних із недостатньою інтеграцією рефлексивних практик

у педагогічну підготовку й діяльність. Це дає змогу розглядати рефлексію не лише як допоміжний елемент педагогічної роботи, а як стрижневу умову ефективного розвитку професіонала.

Перспективи подальших досліджень убачаються в проведенні емпіричних робіт, спрямованих на визначення конкретних моделей інтеграції рефлексії в освітній процес, а також у вивченні впливу цифровізації та інновацій на характер рефлексивної діяльності вихователя. Особливого значення набуває розроблення методик оцінювання рівня рефлексивної культури педагогів, що допоможе об'єктивно окреслити результати їхнього професійного зростання та своєчасно коригувати навчально-методичні підходи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєнко-Лемовська Л. Педагогічні умови розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 14(46). С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/46.1>.
2. Апрелева І. Супервізія та інтервізія як інструменти педагогічної підтримки і професійного розвитку фахівців дошкільної освіти. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 8. С. 390–401. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-390-401](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-390-401).
3. Бай Ц. Концепція розвитку інноваційної методичної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. *Інклюзія і суспільство*. 2023. № 3. С. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-3-6>.
4. Боярчук С. Використання інновацій у професійно-мовленнєвій діяльності майбутніх вихователів. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2024. № 6. С. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2024-6-9>.
5. Динешук І. Професійна рефлексія педагога: умови формування та особливості розвитку. *Неперервна освіта*. 2022. № 5(206). С. 32–36. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-32-36](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-32-36).
6. Іванова В., Атрощенко Т. Характеристика процесу формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 1(50). С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.108-112>.
7. Кравчина Т. Рефлексивна позиція педагога: методи і прийоми рефлексії педагогічної діяльності. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10, № 7. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i7-006>.
8. Лохвицька Л., Кролівець Ю., Дем'яненко С. Підготовка майбутніх вихователів до психолінгвістичного розвитку дітей дошкільного віку. *Preschool Education: Global Trends*. 2024. Т. 5. С. 114–146. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-703X-2024-5-114-146>.
9. Молодик К. Як вчителю провести особисту підсумкову рефлексію: добірка вправ. *Нова українська школа*. 2023. URL: <https://nus.org.ua/2023/12/24/yak-vchytelyu-provesty-osobystu-pidsumkovu-refleksiyu-dobirka-vprav/> (дата звернення: 05.09.2025).

10. Попович О. Професійна компетентність вихователя дітей раннього віку у контексті готовності до роботи в сенсорно збагаченому середовищі закладу дошкільної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2023. Вип. 1(23). С. 110–120. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.110-120](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.110-120).

11. Рефлексія у навчанні. Дієві методи китапотребі. *Promethean*. 2024. URL: <https://prometheanworld.com.ua/refleksiya-u-navchanni-diyevi-metodyky-ta-potreby/> (дата звернення: 05.09.2025).

12. Циплюк А. Використання інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю (22 трав. 2025 р., Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обл. ради)*. 2025. С. 316–321. URL: <http://194.44.189.250/bitstream/123456789/973/1/zbirnyk-materialiv-2025.pdf#page=316> (дата звернення: 05.09.2025).

13. Шевченко С. Пріоритети сучасної освіти як предмет філософсько-освітньої рефлексії. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Техніка», Серія «Фізико-*

математичні науки»). 2024. № 5(33). С. 987–996. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)-987-996](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-987-996).

14. Bergmark U. Teachers' professional learning when building a research-based education: context-specific, collaborative and teacher-driven professional development. *Professional Development in Education*. 2020. Vol. 49, Iss. 2. P. 210–224. DOI: <https://doi.org/10.1080/19415257.2020.1827011>.

15. Ding A., Shi L., Yang H., Choi I. Enhancing teacher AI literacy and integration through different types of cases in teacher professional development. *Computers and Education Open*. 2024. Vol. 6. Article 100178. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100178>.

16. González-Pérez L., Ramírez-Montoya M. Components of Education 4.0 in 21st century skills frameworks: systematic review. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, Iss. 3. Article 1493. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14031493>.

17. Stewart T., Jansky T. Novice teachers and embracing struggle: dialogue and reflection in professional development. *Teaching and Teacher Education: Leadership and Professional Development*. 2022. Vol. 1. Article 100002. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tatelp.2022.100002>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 20.11.2025